

מאמר קדיש כהלכה ובו ח' סימונים:

[*] פתחא זעירא בענין הזמן והענין דקדיש;

[א] במעלת ה'קדיש' כי נורא הוא;

[ב] אמירת קדיש על ידי כמה בנ"א יחד;

[ג] ביאור ג' השיטות עד היכן עונים איש"ר;

[ד] כמה אמנים צריך לענות בקדיש;

[ה] אמן חטופה ואמן יתומה בקדיש;

[ו] טעם עניית 'ברוך הוא' ואמן הא' בקדיש;

[ז] הכוונה ב'אמן' בקדיש ובברכות;

[ח] פירוש עניית אמן ואיש"ר בכל כוחו;

קדיש כהלכה ~ מז"מ בענייני קדיש

סימן – ח'

עניית אמון ואמן יש"ר בכל כוחו ;

- א. אמרו בשבת קי"ט: אמר ריב"ל כל העונה אמון יש"ר בכל כוחו מקרעין לו גז"ד של ע' שנה. והובאה מימרא זו בטור בסימן נ"ו, ופרש"י בכל כוחו – בכל כוונתו, ויש לתמוה על פירושו למה ראה צורך לשנות משמעות הפשוטה של בכל כוחו דקאי על כוח הגוף, ופירש על הכוונה, ויתבאר בהמשך אי"ה.
- ב. ותוספות כתבו: כל העונה אמון יהא שמייה רבא בכל כחו. פירוש בכל כוונתו וכן פרש"י. ור"י אמר שיש בפסיקתא [הכוונה היא לפירקי היכולות שקראוה הראשונים 'פסיקתא'] ור"י אומר דיש בפסיקתא במעשה דרבי ישמעאל בן אלישע דקאמר התם כשישראל נכנסים לבתי כנסיות ואומרים יהא שמייה רבא מברך בקול רם מבטלים גזירות קשות.
- ג. ולכאורא מבואר מחלוקת רש"י ותוספות האם 'בכל כוחו' משמעותו היא בכל כוונתו או בקול רם, והיות ולישנא דריב"ל היא 'בכל כוחו' אז לתוספות בעינן בקול מאד מאד גבוה, ויש לתמוה שלא שמענו מרבנותינו גדול"י שהקפידו לשאוג כארי כמשמעות לשון בכל כוחו לפירוש ר"י וצ"ע, ויתבאר להלן.
- ד. ובאמת שגם על כל אמון אמרו כזאת, כמבואר

שם בשבת קי"ט: אמר רבי שמעון בן לקיש כל העונה אמון בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרי אמונים, אלא שאומרים אמון ע"כ, [ודרשה זו נמצאת נמי בזוה"ק וילך רפ"ה: באורך] ובמאירי נראה שגרס במימרא זו כל העונה 'איש"ר' בכל כוחו, ולדידיה לא קאי על כל אמון, אבל לפנינו הם ב' מימרות, וכ"ה בזוה"ק על כל אמון ומבואר בדבריו דקאי על כל אמון, ובטור בסימן קכ"ד הובאה מימרא זו כאשר היא לפנינו על כל אמון, ובסימן נ"ז לגבי איש"ר.

ה. ולפי מה שנתבאר דפליגי רש"י ותוספות בפירוש בכל כוחו, לכאורא אותה המחלוקת שלגבי איש"ר ישנה גם לגבי כל אמון, שהרי זוהי פלוגתא בתרגום המילים, וכ"כ הפמ"ג בסימן נ"ו.

ו. בברכות מ"ה. אמר רב חנן בר רבא העונה אמון לא יגביה קולו יותר מן המברך, שנאמר גדלו להשם אתי ונרוממה שמו יחדיו, [וכן אמרו שם לגבי המתרגם שלא יגביה קולו מן הקורא בתורה, ושם מפורש דזהו אפילו שלא ינמיק, אלא שיוז קולם הקורא והמתרגם, ובפשטות ה"ה למברך ועונה, וכ"כ הגרא"מ הורביץ בהגהותיו על ברכות, שו"מ בריטב"א וברא"ה, וברבנו מנוח – שלשתם הזכירו דין זה בלישנא

קדיש כהלכה ~ מז"מ בענייני קדיש

כוונתו.

י. דרך ב' – הפמ"ג בסימן נ"ז הציע לחלק דבבקשות שרי להגביה, ורק בשבחות בעיני השוואת הקול כדילוף לה מגדלו להשם דאיירי בענייני שבה וקילוס ולא בבקשות, ולפי"ז בקדיש לעולם שרי להגביה קולו, ולפי דרכו יאירו דברי השו"ע שהעתיק דינא דלא יגביה קולו דווקא בדיני חזרת הש"ץ, ואילו דינא דקול רם דווקא בדיני קדיש, לפי שהקדיש אינו אלא בקשות, משא"כ חזרת הש"ץ יש בה שבחות לרוב.

יא. וכש"כ לפי משנתב"ל [ז, ג'] לדון דלהשו"ע באמן על כל הברכות, צריך לכוון הצטרפות לחתימה בלבד, ואין מחוייב לכוון על כל התוכן האמור בכל הברכה, א"כ אמן על ברכות הוא אמן רק על שבחות ולא על בקשות, וע"ע בספר חיי אדם שלדעת המקובלים כל ברכה עניינה הוא בקשה שיתברך שפע מאין סוף וכו' וממילא גם כל עניית אמן היא בקשה, כמבואר בנפה"ח [ב', ב'] ע"ש.

דבעינן השוואת הקול' וא"כ הדבר מוכרע כן לדינא [וע"ע ארח"ו מהדו"ק ומהדו"ב].

ז. ומעתה יש לתמוה היאך יתקיימו ב' הדינים הללו יחדיו? הלא אם לא יגביה העונה את קולו איך יענה תמיד בקו"ר, וכה"ק באליה רבא בסימן ק"א, ד', דלכאורא המימרות הללו סותרות זו לזו לתוספות, שהרי זה תלוי בגובה קולו של המברך ועע"ט¹.

ח. דרך א' – אליה רבא, שה"נ אסור להגביה קולו יותר מן המברך גם באיש"ר, ומש"א בכל כוחו, היינו עד היכן שמותר לו, דהיינו עד קול המברך, ועד"ז כתב הגרא"מ הורביץ זצ"ל בהגהותיו על הש"ס בברכות מ"ה. וכ"ה בלחם חמודות עמ"ס ברכות, ויש לתמוה על דרך זו וכי כך היא המידה לתלותו 'בכל כוחו' הלא זהו דינא דהשוואת הקול שעל העונה להשוות קולו לקול המברך ומה ענין כוחו של העונה לשער כמה יגביה קולו ועע"ג.

ט. ונראה דרשיז"ל הוקשה לו כל זה, ולכן ראה הכרח לפרש בכל כוחו בכל כוונתו, וגם הטור ועו"ר לא העתיקו אלא פירוש זה ד'בכל

¹ ובעיקר הדבר יש לעיין מנ"ל שדבר ששיבחהו הו"ל כוונתם היא להוכיח גמורה? דלמא אינו אלא מעלה בעלמא ולא חובה? אולם יעויין בספר חסידים אות ש"א באחד שקין בחייו רח"ל, ולכן רצה להימנע מקריאת שמו"ת, שאמרו בברכות ח: שמאריכים לו יו"ש עבור זה, ואמר לו החכם שלא יוכל לפטור את עצמו מזה, דאם כן גם מכובוד אב ואם יפטר, אלא נתפרשו שבר כמה מצוות להפצים בשכר – ואעפ"כ חייבים בהם גם אותם שאינם הפצים בו מאיזה טעם.

וכן מוכח בדברי הכס"מ שחיפש מקור לדברי הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות הי"ד שאסור לענות אמן קצרה, אי לא גרם בגירסת ר"ח רי"ף ורא"ש דגרסו כן להדיא בברייתא, ותיירך הכס"מ דילוף לה ממש"א בברייתא לכל הגירסאות וכל המאריך באמן מאריכין לו יו"ש, וכוונתו דמכלל הן וכו' – ומבואר שגם דברים שלא מצינו בש"ס אלא שהפליגו בשכרן – מ"מ הינם חובה על הכל והם כענין מצוות שנתפרש שכרן.

קדיש כהלכה ~ מז"מ בענייני קדיש

ח"ו, [והביאו רבינו הב"י בסימן נ"ו ורק אח"כ הביא את דברי פרש"י ותוס' במקום, ורצונו לומר שילפ"ר דבריהם על פי דברי תר"י, וכ"ה במ"ב שם נ"ו בשם הב"י, בשעה"ע י"ג וי"ל בכוונתו כנ"ל ודו"ק].

יד. ובמ"ב בסימן נ"ו הביא בשם הראשונים, שעניית אמן בכל כוחו, היינו בכל אבריו, וכ"ה בריטב"א בשבת קי"ט: לפנינו, וצ"ב מה שייך לענות בשאר אבריו חוץ מאברי הדיבור, ונראה דהא מיהא ברירא דבעינן שכולו יהיה מופנה בכל כוחותיו רק לעניה בכוונה, ולא יעסוק אז בדבר אחר כלל, ואם יקרא בדבר אחר, גם אם לא נכשל באמן חטופה ויתומה, קטופה או קצרה, מ"מ כבר אי"ז בכל אבריו ודו"ק.

טז. במ"ב קכ"ד, ס"ק מ"ז הוסיף לחדש שאם כוונתו לעורר את העם שיענו גם הם, שרי ליה להגביה קולו יותר מהמברך, וראייתו מסימן רט"ו, ג', ולכאורא כוונתו להוכיח ממה שמברכים עם קטן ללמדו, שאל"כ לא יידעו לעולם, וכש"כ שדינא דלא יגביה ידחה, כדי לזרום לקיים את מצוות עניית אמן, ויל"ע הא התם י"ל דל"ח כה"ג לבטלה כלל, כיון שיש בזה צורך ותועלת, [וזכר לדבר מש"כ באה"ע שכשיש תועלת לעורך פ"ו, ל"ח לבטלה] משא"כ כאן איך נתיר לו לגרע ענייתו כדין, לעורך קירוב וזירוז לאחרים? ושמא י"ל כיון שכל הציבור כחטיבת

יב. דרך ג' – עוד נראה לפרש דגם התוספות מודו לרש"י, דבכל כוחו היינו בכל כוונתו, וכדדייק לשון התוספות בכל כוחו, בכל כוונתו וכן פרש"י, ומה שהביאו הפרקי היכלות [דקרו להו פסיקתא כידוע] במעלת העניה בקול רם, אין כוונתם לפרש פירוש חדש במימרא דריב"ל, אלא כיוון שהחליטו הראשונים לפרש 'בכל כוחו' בכל כוונתו, ממילא היה אפשר להבין מזה שאין עניין להגביה את הקול כלל באיש"ר, וכל שעונה בכל כוונתו שפיר דמי, ואפילו בלחש, לכן הביאו את הפסיקתא, שעניית איש"ר בקול רם מבטל גזירות קשות, שמזה נשמע שצריך לענות בקול רם, אף שזה לא תרגום של הך מימרא דריב"ל, וילפ"ר 'בקול רם' היינו בקול בינוני, וכנ"ל מבבלי וירושלמי לגבי נ"כ שב'קול רם' היינו במעולה שבקולות, לא גבוה ולא נמוך אלא בינוני.

יג. ולדרך זו, קושיה מעיקרא ליתא, דלענות בכל כוחו לכו"ע היינו כפירש"י בכל כוונתו, ותר"י שפירשו שכשצריך להגביה קולו לעורך הכוונה שפיר דמי, אבל לא יתן קולות רמים שיצחקו עליו, ובע"כ שאי"ז דין בעצם לענות בקו"ר, דאילו היה דין עצמי לא היה לו ליבוש מהמלעיגים עליו, אלא כיון שאינו אלא לעורך הכוונה, לכן אם יש חשש לעג ימצא דרך אחרת לעורך הכוונה מבלי לגרום מכשול לאחרני

קדיש כהלכה ~ מז"מ בענייני קדיש

קילוס אחת דיינינן לה, וכשאחרים מחסרים ענייה, ענייתו נמי נגרעת עי"ז, לכן ס"ל די ש לדון במה יותר תגרע ענייתו, ופשיט"ל שבחסרון ענייתם גדולה החרפה מאשר כשמגביה קולו מקול המברך.

טז. ובזוה"ק בפרשת תרומה שצריך לענות איש"ר בחילא תקיף, ועו"ש בפרשת נח בזמנא דישראל אתיבו בקול רם אמון יהא שמייה רבא מברך קודשא בריך הוא אתמלי רחמין וחייס על כולא, ולמשנת"ב היינו בקול בינוני, ובריכוז כל כוחות גו"נ לבקשה, ולא לעסוק אז בענין אחר אפילו קטן, ובטח שלא לקרוא אז בספר גם בדברי תורה ומדלעיל, ובזכות שמכבדים להשי"ת באמת, נזכה שיתמלא השי"ת רחמים ויחוס וישרה שכינתו עלינו בב"א.